

Matej Litvin (1913 – 1974):
Osudy kňaza prenasledovaného totalitným
komunistickým režimom

IVAN VARŠO

MATEJ LITVIN (1913 – 1974). DESTINY OF PRIEST PERSECUTED BY TOTALITARIAN
COMMUNIST REGIME by Ivan Varšo

*

MATEJ LITVIN (1913 – 1974). SCHICKSÄLE EINES PRIESTERS VERFOLGTEN VOM
TOTALITÄREN KOMMUNISTISCHEN REGIME von Ivan Varšo

Stupňujúca sa ľahostajnosť dnešnej spoločnosti voči duchovným hodnotám, vytesňovanie mravných autorít na okraj mediálneho záujmu (prípadne ich cielená kompromitácia veľmi povrchno maskovanými, no o to vytrvalejšími dezinformačnými kampaňami) a stále nekompromisnejší diktát okamžitého konzumu zvádza mnohých ľudí, každodennosťou neraz do krajnosti otupených, k súhlasu s navonok nevinnou a ústretovosťou predstierajúcou požiadavkou urobiť hrubú čiaru za minulosťou a hľadiť už len do budúcnosti. Vedomie, že poniektorých z nás by mohol pohľad späť nielen „obrat“ o natoľko drahocenný čas, ale aj poriadne zabolieť, tak často vychádza zoširoka v ústrety nielen jednej či dvom, ale pravidelne sa opakujúcim hrubým čiarom, ktoré mažu z našej pamäte krvopotne nadobudnuté poznatky o minulých omyloch a krivdách. V tomto duchu aj v súčasnosti mnohí s nostalgiou snívajú o nikdy nenaplnených sľuboch totalitného komunistického režimu o sociálnej spravodlivosti a materiálnom blahobyte pracujúceho ľudu, vedome či nevedome pritom zabúdajúc na tvrdú realitu vtedajších dní: na takmer všadeprítomné oko „veľkého červeného brata“, na železnú päšť verejnej bezpečnosti i tajnej polície aj na oceľový špic topánky na nohe väzenského dozorca.

Ozajstnú tvár „svetlých zajtrajškov“ v podaní onoho režimu sa tu pokúsime dokumentovať na jednom z mnohých zaprášených príbehov, ktorý možno – na rozdiel od spomínaných nostalgických ilúzií – právom označiť za skutočný. Osud prostého katolíckeho kňaza Mateja Litvina (* Vrbov 31. 3. 1913 – † Trenčín 10. 2. 1974) v plnej miere zapadá do kon-

textu svojej doby a zaslúži si našu pozornosť, pretože vypovedá o poctivom napĺňaní osobného povolania, o statočnom zápase s prekážkami zo strany štátneho despotizmu i niektorých kolegov z dušpastierskej služby a v neposlednom rade aj o nezlomnej vytrvalosti ducha hľadajúceho pravdu a prinášajúceho útechu.

Pokus o vyvolanie vnútorného rozkolu a snahy o kontrolu hierarchie

V povojnovom Československu doľahli imperiálne nároky Sovietskeho zväzu a aktivity domácich komunistov veľmi neblahým spôsobom na takmer všetky vrstvy spoločnosti. Ideovo-politický vplyv z Moskvy radikálnym spôsobom zmenil celkovú situáciu v krajine a citeľne zasiahol, popri iných oblastiach, aj katolícku cirkev.

Ešte v tom istom týždni, keď došlo ku komunistickému štátnemu prevratu, zaznelo v poslednom čísle časopisu *Katolík. List pro kulturu a život z víry* (č. 9, 29. 2. 1948, s. 1) stanovisko jasne svedčiace o násilnej a nedemokratickej povahe konania reprezentantov a stúpencov „víťazného februára“. Jeho autor sa napriek hektickej situácii nevyhol ani kritike smerovanej do vlastných radov. Stúpencom Krista vytkol: „*Protože jsme neposlouchali jeho hlasu, hlasu jeho církve a mluvili jsme pohrdlivě o její neomylnosti, proto musíme nyní poslouchat tolik nepravd a lží a nemáme takřka možnost se proti nim bránit. A přece jen pravda nás může učinit opravdu svobodné a šťastné a jen Kristus má tuto pravdu.*“ Ak si odmyslíme prvok ostrej sebakritiky, samotné slovné spojenia „*nemožnosť brániť sa proti nepravdám a lžiam*“¹ či „*len pravda nás môže spraviť naozaj slobodnými*“ pomerne jasne signalizujú masové rozšírenie pocitu neslobody, keďže len vo chvíli straty niektorej z hodnôt dosiaľ považovaných za samozrejmé sa zvykne aj priemerný člen zotročeného spoločenstva zamyslieť nad možnými cestami znovunadobudnutia ozajstnej slobody. Text ďalej apeluje na veriacich kresťanov, aby vhlbením sa do svojho vlastného vnútra spoznali Krista ako pravdu, prinášajúcu vnútorný pokoj

1 VAŠKO, Václav: *Neumlčená. Kronika katolíckej cirkve v Československu po druhej svetovej válce I.* Praha 1990, s. 251.

a mier im aj svetu, a zároveň ich varuje pred akousi mimosvetskou askézou či ľahkovážnosťou mystika voči svojmu okoliu: „*Toto sestoupení do nitra nesmí být útek před světem, to musí být pouze ubezpečení, že nejsme sami, že je s námi Vítěz!*“.² Unikátnosť tejto výzvy podčiarkuje aj fakt, že už dva dni pred jej zverejnením (27. februára 1948) komunisti zastavili vydávanie väčšiny slovenských i českých katolíckych periodík a, navyše, mnohí nadmieru aktívni funkcionári na miestnej úrovni začali svojvoľne – bez akýchkoľvek oficiálnych rozkazov od svojich nadriadených – zasahovať do cirkevných záležitostí a chodu cirkevných inštitúcií, šikanovať a prenasledovať kňazov, ba dokonca za asistencie štátnych represívnych orgánov prepadávať kláštory a pod vymyslenými zámienkami zatýkať osoby žijúce mimo ruchu občianskeho života. A to aj napriek tomu, že spočiatku chcel bolševický teror predísť otvorenej konfrontácii a namiesto toho hľadal, v záujme niektorých jeho politických zámerov, radšej cestu možného spojenectva so svojím prvoradým nepriateľom.³ Obával sa totiž straty podpory zo strany silne veriaceho roľníctva, komunistami považovaného za najväčšieho spojencu „robotníckej triedy“.⁴ Aj preto boli všetky snahy vrcholných exponentov KSČ odstrániť ešte pred zorganizovaním štátneho puču nekompromisných (najmä slovenských) biskupov z ich úradov opakovane neúspešné. Keďže ani pokusy násilne si vynútiť ich oficiálne deklarovajúcu lojalitu voči novému „ľudovodemokratickému“ režimu neboli úspešné, rozhodli sa uzurpátori vedení hlavným organizátorom cirkevnej politiky v ČSR, ateistom Alexejom Čepičkom, zinscenovať tzv. Katolícku akciu. Jej programový dokument *Ohlas slovenských a českých katolíkov k veriacim v Republike* mal na čo najširšom verejnom fóre maximálne skompromitovať episkopát v očiach radových kňazov i laických veriacich a vyvolať u nich „vlastenecké“ antipatie voči Vatikánu.⁵

2 Tamže.

3 VAŠKO, Václav: *Neumlčená. Kronika katolíckej cirkve v Československu po druhej svetovej válce II*. Praha 1990, s. 13.

4 HALKO, Jozef: *Rozbiť Cirkev: Rozkolnícka Katolícka akcia*. Bratislava 2004, s. 21.

5 Tamže, s. 142-143.

Pod tlakom uvedených okolností boli na 15. júna 1949, necelý týždeň od schválenia *Ohlasu* zakladajúcim zhromaždením tzv. Katolíckej akcie, tajne povolaní do arcibiskupského paláca v Prahe arcibiskupi, biskupi a apoštolskí administrátori z celého Československa, aby spoločne dohodli postup voči tomuto pokusu o rozkol. Zo schôdzky vzišiel pastiersky list *Hlas biskupov a ordinárov veriacim v hodine veľkej skúšky*, prezentujúci snahy o vyriešenie vzťahu medzi štátom a cirkvami v radikálne odlišnom svetle a informujúci klérus – a jeho prostredníctvom i radových laikov – o uvalení najťažšieho cirkevného trestu na pôvodcov, zvolávateľov aj budúcich účastníkov tzv. Katolíckej akcie. A hoci špióni ŠtB reagovali ešte v ten istý deň, rozposlaniu spomínaného pastierskeho listu na príslušné miesta už zabrániť nedokázali.⁶ Ako sa neskôr ukázalo, bol to kľúčový moment, ktorý predznamenal konečný krach tzv. Katolíckej akcie a vyvolal presne opačný účinok, než o aký sa architekti boľševickej proticirkevnej propagandy usilovali.

Krátko nato začali komunistické špičky na Slovensku s priamymi represiami voči neposlušným katolíckym biskupom. V piatok 17. júna rozhodlo zasadnutie Ústredného výboru Komunistickej strany Slovenska, bez opory v platnej legislatíve, o vymenovaní zmocnencov Povereníctva školstva, vied a umení pre niektoré biskupské úrady (predbežne malo ísť len o Spišskú kapitulú a Trnavu, po konzultáciách s Prahou však boli 20. júna doplnené aj Nitra a Banská Bystrica)⁷, no aktuálne dianie na úrovni farností a filiálok už ovplyvniť nestihlo. Biskupi nariadili čítanie „zákerného“ pastierskeho listu na nedeľu 19. júna 1949 a zásluhou efektívnej kuriérskej siete arcibiskupa Josefa Berana mohli agenti ŠtB usilovne zaznamenať – pre budúce generácie nepochybne veľmi cenné – svedectvá o reakciách kňazov i veriacich z rôznych kútov Slovenska.

Medzi desiatkami kňazov, ktorí sa pre svoju takzvanú „závadnú“ kázeň v týždni od 19. do 26. júna 1949 dostali do eštebáckych hlásení, bol aj farár zo Štósu, Matej Litvin. Z rozboru všetkých registrovaných

6 Tamže, s. 154-164.

7 VNUK, František: *Vládni zmocnenci na biskupských úradoch v rokoch 1949 – 1951*. Martin 1999, s. 7.

úryvkov vyplýva, že vo svojej reči zdôraznil ten najdôležitejší bod celého pastierskeho listu – exkomunikáciu platiacu na všetkých aktivistov tzv. Katolíckej akcie ipso facto. Nevylúčil pritom možnosť zachovania lojality voči republike, avšak pri súčasnom zachovaní vernosti voči biskupom. Navyše prezradil, že osobne musel čeliť nátlaku na národnom výbore, no požiadavku na súhlasný podpis odmietol.⁸

Napriek tomu, že po udavačských hláseniach evidovaných komunistickou štátnou bezpečnosťou o nepriateľovi štátu menom Matej Litvin zostali, podľa nášho doterajšieho prieskumu i podľa najnovších analýz o stave zachovalosti príslušnej spisovej agendy ŠtB, len strohé záznamy v jej registračných protokoloch agentúrnych a operatívnych zväzkov,⁹ relatívne obsiahle množstvo dochovaného pramenného materiálu a jeho veľká rôznorodosť nám výrazne pomohli kompenzovať absenciu spomínaných informácií. Popri niekoľkých dokumentoch z diecézneho archívu v Rožňave ide najmä o Litvinovu krátku autobiografiu vo forme stručného – no na údaje veľmi hutného – profesijného curriculum vitae, ďalej o časť jeho osobnej korešpondencie, ale tiež o rôzne knihy, tlačoviny, písomnosti a fotografie z jeho osobnej pozostalosti. Napokon, nemenej hodnotným (hoci častokrát z hľadiska dôveryhodnosti spochybňovaným a zaznávaným) zdrojom poznatkov boli pre nás aj rozhovory s pamätníkmi, ktorí patrili medzi Litvinových farníkov alebo medzi jeho osobných priateľov. Šesť desaťročí svojej pozemskej púte stihol tento rodák z Vrbova naplniť čínorodou prácou a intenzívnym duchovným pôsobením natoľko, že si jeho siluetu môžeme načrtnúť hneď v niekoľkých rovinách.

Celkom pochopiteľne začneme poslaním kňaza, pretože práve ono bolo preň vždy prvoradým spomedzi všetkých životných postov. V ďalšej časti bude Litvin donútený prezliecť sa z kňazskej sutany do väzenského mundúra, po troch rokoch ho vymení za robotnícke montérky, až sa

8 HALKO, Jozef: *Rozbiť Cirkev*, c. d., s. 168.

9 Platí to prinajmenšom pre materiály evidované o M. Litvinovi do r. 1965, pretože Správa ŠtB na oddelení v Rimavskej Sobote už v roku 1975 vyradila písomnosti z rokov 1954 - 1965. Vid' KAKALÍKOVÁ, Jana: Problémové aspekty spisovej služby Štátnej bezpečnosti na Slovensku. In: *Pamäť národa*, roč. 1, 2005, s. 73.

nakoniec oblečie do civilného obleku vysoko vzdelaného a rozhládeného intelektuála, avšak trýzneného vyhnanstvom zo svojej duchovnej služby.

Duchovný pastier

Duchovná dráha Mateja Litvina sa začala po zložení maturitných skúšok na gymnáziách v Levoči a Rožňave roku 1934. V tom istom roku nastúpil mladý Litvin do rožňavského teologického učiliska a po jeho úspešnom absolvovaní bol 14. mája 1939 ordinovaný rožňavským biskupom Michalom Bubničom za kňaza. Súbežne s výkonom štátom predpísanej vojenskej služby (1940) pokračoval v započatej púti po rôznych kaplánskych staniaciach (1939 Smolník; 1940 Polomka, Krompachy; 1941 Stará Halič; 1942 Revúca; 1943 Nálepko) a zároveň s tým si zvyšoval odbornú kvalifikáciu skladaním trienálnych (1940, 1941, 1942) a pro-synodálnych (1943) skúšok v Prešove. Rok po skončení druhej svetovej vojny získal na košickom ordinariáte spôsobilosť vyučovať náboženstvo na stredných školách. Na Nový rok 1944 bol uvedený do svojho prvého úradu správcu farnosti, a to v Štóse.¹⁰

V neďalekom kúpeľnom stredisku sa neskôr usadila rodina jeho najmladšej sestry Margity a rodinné zázemie mu pomáhala vytvárať aj staršia sestra Helena, ktorá sa na fare starala o chod domáceho hospodárenia. Malebná horská scenéria obklopujúca obec aj kúpele pôsobila taktiež priam idylicky, no prevratné udalosti vtedajšej doby predsa len zasiahli aj tento odľahlý, od sveta zdanlivo odrezaný kút Slovenska na pomedzí Spišského Rudohoria a Slovenského krasu. Kým v prvých rokoch Litvinovej administratúry si „to, čo je cisárovo“ vymáhala čierna totalita z Tretej ríše,¹¹ ku koncu štósskej etapy jeho života zaduli mrazivé vetry absolút-

10 Osobný pracovný životopis Mateja Litvina (ďalej CV), nedatovaný (podľa posledných datovaných údajov napísaný niekedy počas jeho administrátorského pôsobenia na fare v Hrachove v rozpätí rokov 1961 – 1968, každopádne však až po jeho promóciách v júni 1962), Osobný archív autora (ďalej OA IV).

11 Iba dva týždne pred skončením vojny (24. apríla 1945) bola Matejovi Litvinovi vydaná Notárskym úradom v Nižnom Medzeve (Notariatsamt Unter-Metzenseiten) dvojjazyčná, slovensko-nemecká, legitímácia s č. evid. 40/1945. Pozoruhodné je na nej nielen to, že v uvedenom osobnom doklade bolo evidenčné číslo ručne zmenené

nej moci z opačnej svetovej strany a bolševickým ateizmom ovplyvnení miestni úradníci si ho pozvali na národný výbor demonštrovať podpisom pod *Ohlas* jeho vernosť ľudovodemokratickej republike. Farár zo Štósu si veľmi dobre uvedomoval dôsledky svojho prípadného súhlasu, no napriek nim – alebo skôr práve pre ne – sa odhodlal vzdorovať nastupujúcej červenej totalite a podpísať odmietol. Spolu s mnohými ďalšími kňazmi sa tak v hektických júnových dňoch roku 1949 dostal do ťažkej situácie, o čom napokon svedčia aj dva listy z jeho korešpondencie.¹² A hoci tzv. Katolícka akcia napokon dopadla fiaskom, postoj jednotlivých kňazov k jej *Ohlasu* predsa len ateizujúcemu režimu výrazne pomohol: na jednej strane sa z lona samotnej cirkevnej hierarchie vynorili niektoré elementy ochotné za cenu vlastného „kariérneho rastu“ kolaborovať s bolševickými diktátormi a akceptovať svoju stupňujúcu sa závislosť na nich, na druhej strane sa súčasne podarilo na úrovni nižšieho duchovenstva odhaliť

preškrtnutím poslednej číslice v predtlačenom roku 1944, ale aj ručné zvýraznenie nemeckých textov červenou farbou, pravdepodobne kvôli lepšej orientácii stále prítomných okupačných nemeckých orgánov, OA IV.

- 12 Prvý list, zaslaný zrejme jeho známym z topoľčianskeho farského úradu, obsahuje, okrem navonok bežných informácií týkajúcich sa prevažne liturgie a liturgických pomôcok, aj do latinčiny zašifrovanú správu, že ich spoločný známy, kaplán Harsányi (pravdepodobne mons. Július Harsányi, vtedajší topoľčiansky kaplán; por. *Schematismus slovenských katolíckych diecéz*. Bratislava 1978, s. 115.): „*ab 20. III. incarceratus est, propter causam ignotam.*“ Toto avízo o uväznení jedného zo spolubratov v pastierskej službe z neznámej príčiny, ba už samotný fakt využitia jedného z nástrojov intelektuálnej prevahy nad svojím ideovým nepriateľom svedčia o vzrastajúcej obave v radoch nižšieho kléru, že štátno-straníckym aparátom riadené zložky výkonnej moci sledujú obsah jeho pošty a že komunikovať navzájom o tematicky chúlостivých otázkach otvorene by mohlo byť nebezpečné tak pre odosielateľa, ako aj pre adresáta listu. List z Rím.-kat. úradu v Topoľčanoch zo dňa 6. júla 1949, OA IV.

Druhý list, pochádzajúci od Litvinovho švagra Jána Károlyiho (podpísaného len iniciálami J. K.), obsahuje náznaky, že štátne úrady začali krátko po jeho kázni, v ktorej oznámil svojim veriacim posolstvo slovenských a českých biskupov z 15. júna 1949, dopodrobna preverovať nielen jeho majetkové pomery, ale aj majetkové pomery jeho širšej rodiny. List Jána Károlyiho Matejovi Litvinovi, Vrbov, 8. 7. 1949., OA IV. Navyše, objavujú sa v ňom otvorené obavy jeho príbuzných: „*Naši majú veľký strach o Teba. Potešujem ich.*“ Tamže.

tie „najproblémovejšie“, t. j. svojmu kňazskému poslaniu verné, v službe veriacim horlivé a voči zlovôli prorežimnej propagandy nebojácne osoby, odmietajúce akúkoľvek spoluprácu s komunistami.

Doteraz získané pramenné materiály nám zatiaľ neumožňujú podrobnejšie vysvetliť okolnosti, za ktorých sa Litvinovo prvé správčenské pôsobenie (1944 – 1950) skončilo. Z údajov v jeho pracovnom životopise tak vieme len to, že 24. júl 1950 bol dňom, ktorý označil za svoj posledný v úrade správcu farnosti Štós a zároveň prvý v postavení väzňa internovaného v sústredovacom tábore v Mučeníkoch¹³ (do r. 1948 Močenok, od r. 1951 Sládečkovce, od 1992 opäť Močenok). Rovnako sa dosiaľ nedá bližšie objasniť, ako sa mu po prepustení z väzenia (10. júna 1953) podarilo znovu získať miesto v duchovnej službe, konkrétne v Podolínci (október 1958 – august 1959).¹⁴ Len na základe nepriamych indícií možno predpokladať, že tento – z pohľadu cirkevnej hierarchie bezvýznamný – post duchovného v charitnom dome bol zrejme akousi previerkou toho, nakoľko sa Litvin „poučil“ z dôsledkov svojho vzdorovitého konania voči náboženskej politike komunistického režimu. Už dva týždne po tom, čo opäť nastúpil do pastorácie (15. augusta 1958 ako kaplán v Rimavskej Sobote, resp. v Hrachove)¹⁵, totiž zaslala Krajská správa Ministerstva vnútra materiál o jeho osobe na svoje okresné oddelenie v Rimavskej Sobote, kde bola na sledovanie jeho činnosti zavedená osobitná evidenčná karta.¹⁶ Keďže už v marci 1961 získal štátny súhlas Krajského národného výboru v Banskej Bystrici na spravovanie farnosti v Hrachove¹⁷ a koncom augus-

13 CV, OA IV.

14 Tamže.

15 Tamže.

16 Archív Ústavu pamäti národa (ďalej AÚPN), fond Okresná správa ZNB, Vysunuté pracovisko S ŠtB, Rimavská Sobota, B 9, jednacie protokoly, prísne tajné, r. 1958 – 1961, Č. j.: 58, Došlo dne: 11. 9. 1959, Zaslal: KS-MV B. Bystrica, Dne: 31. 8. 59, č. j.: A/4-00299/30-59 (1), Věc: Litvin, Matej – evidenčná karta, o. materiál – odstúpenie, Pohyb spisu 11. 9. 1959, Vzaté na vedomie a zaevidované, Vid' v materiáloch 20 – 59.

17 Tu sa zachované údaje o dátume nástupu M. Litvina do úradu hrachovského farára rozchádzajú: v jeho pracovnom životopise je uvedený ako začiatok spravovania 1. november 1961, no v oficiálnych protokoloch rožňavskej diecézy je zaznamenané

ta nasledujúceho roku bol jeho pozorovací zväzok uložený do archívu¹⁸, záujem o jeho osobu zo strany tajnej polície zjavne poklesol. Azda aj to mu umožnilo zotrvať na tomto mieste až do roku 1968. Navyše, ako ďalší pozitívne pôsobiaci faktor sa nedá vylúčiť ani skutočnosť, že na čele rožňavskej diecézy stál ešte stále Róbert Pobožný, ktorý koncom 50-tych rokov otvorene kritizoval štátno-straníckym aparátom organizované prenasledovanie veriacich.¹⁹

Z toho mála, čo sa z ich vzájomnej korešpondencie dodnes zachovalo, však vyplýva, že ešte aj „na vkus“ Pobožného – považovaného

odovzdanie farnosti v Hrachove už 28. marca 1961, por. Archív Rímskokatolíckeho biskupského úradu v Rožňave (ďalej ARKBÚ Rožňava), Protocollum ab anno 1957 (october) ad 1965 (december), 28. III. 1961 (340), Hrachovo: Odovzdanie farnosti, Titulus tabularii (Tt): Hrachovo. A hoci bol záznam o štátnom súhlase krajského národného výboru vykonaný v protokoloch rožňavského biskupského úradu ešte o týždeň skôr (Tamže, 20. III. 1961 (305), KNV Banská Bystrica: Štátny súhlas pre M. Litvina do Hrachova, Tt: Priv. coop, n. 239, 14. III.), údaj o tom, že si nový správca fary uplatňuje nárok na refundáciu nákladov spojených so sťahovaním, pochádza až z februára nasledujúceho roku (Tamže, 16. II. 1962 (175), Hrachovo: Litvin, Matej – sťahovacie trovy). Pretože medzi týmito dvoma údajmi už nie je žiadna iná zmienka ani o osobe M. Litvina, ani o nejakom inom správcovi farnosti v Hrachove, možno dôvodne predpokladať, že záznam z Litvinovho pracovného životopisu odráža reálny stav vecí ohľadom začiatkov jeho správcovstva v Hrachove.

18 Svedčia o tom nielen obsahovo takmer identické záznamy z krajskej správy ŠtB (AÚPN, Registračné protokoly agentúrnych a operatívnych zväzkov Štátnej bezpečnosti, Krajská správa ZNB, Správa ŠtB Banská Bystrica (Séria: III), s. 10, reg. č. 1070, 8. 9. 1962, pozorovací zväzok, Litvin Matej, 31. 3. 1913, R. Sobota, uloženo do archívu 28. []. 1962, archívne č. 36286 s nečitateľnou poznámkou alebo podpisom; wa AÚPN, Registračné protokoly agentúrnych a operatívnych zväzkov Štátnej bezpečnosti, Krajská správa ZNB, Správa ŠtB Banská Bystrica (Séria: IV), s. 9, reg. č. 1070, 21. 10. 19, pozorovací zväzok, Litvin Matej, 31. 3. 1913, R. Sobota, nečitateľný podpis registrátora, č. j. 01332/20-59, uloženo do archívu 28. 8. 1962, archívne č. 36286), ale aj údaje z okresného oddelenia v Rimavskej Sobote (AÚPN, fond Okresná správa ZNB, Vysunuté pracovisko S ŠtB, Rimavská Sobota, B 9, jednacie protokoly, prísne tajné, č. j. 84, 22. 8. 1962, „vl. spis“, zv., Litvín Matej, zväzok 1070 – zlož. do arch., pohyb spisu dňa 22. 8. 1962, KS – MV B. Bystrica, I. zvl. [odd.], konc., zv., založ., zničené 20. 2. 1972.).

19 PEŠEK, Jan – BARNOVSKÝ, Michal: *Pod kuratelou moci. Cirkvi na Slovensku v rokoch 1953 – 1970*. Bratislava 1999, s. 87.

za „najreakčnejšieho“ spomedzi všetkých rímskokatolíckych biskupov v Československu²⁰ – bol Litvin v dôslednosti života podľa viery príliš veľkým radikálom. V liste z 22. januára 1965 žiadal farár z Hrachova svojho nadriadeného, aby mu dal časovo neobmedzený súhlas čítať knihy, ktoré boli na zozname literatúry katolíckou cirkvou zakázané. Vyčítavo pritom poukázal na nezmyselnosť spomínaných kánonických reštrikcií a argumentoval, okrem iného, aj hlasmi zaznievajúcimi z prebiehajúceho II. vatikánskeho koncilu: „*Znova si preto prosím o to dovoľenie, ale neráďte mi to obmedzovať. Čo ma považujete ešte stále za nerozumného chlapca? Zaiste ste počuli aj na koncile rozumné slová proti Indexu.*“²¹ V ďalšom objasňovaní svojho názoru sa navyše snažil obrátiť dovtedajší pohľad na tento problém a poukázať na súvislosti, ktoré ho – paradoxne – vystavili do úplne opačného, pozitívneho svetla: „*Keď už o kňaza sa bojíte, že sa pokazí, či sa nebojíte o tisícky študentov a laikov, ktorí dnes bez výberu čítajú Zolu, Balzaca, Renana, Voltaira atď.? Musíme aj to čítať, študovať postavy, hľadať motívy, prečo konajú dobre alebo zle. Viete, aké sú to krásne obrazy pre kázne? Viem, je to riskovanie s duševným postojom, ale či celý náš život nie je riskovanie.*“²² Ku koncu listu toto zanie-tenie za vec vygradovalo a ako dôkaz opodstatnenosti autorovho úsudku zazneli slová podložené osobnými skúsenosťami, ktorých ostrý tón však mieril priamo do vnútra cirkvi, na tie najbolestivejšie miesta jej vtedajšej skostnatenej pastoračnej praxe: „*Dnes už neobstojí negatívna výchova: Nesmieš, nebudeš atď. Je to zastaralý judaizmus a sektárstvo, ktorému sme často podľahli aj my, ale pritom sme hrešili, len sa tak prášilo. Mám štátnu skúšku z marxizmu, ale necítim, že by som bol nakazený. Otvorili sa mi oči. Posilnil som sa vo viere! Aké je to všetko vratké!*“²³ Netreba veľa fantázie, aby sme si utvorili predstavu o obsahu biskupovej reakcie. Okrem toho, že bez ďalšieho zdôvodnenia odmietol kňazovi poskytnúť

20 Tamže.

21 List M. Litvina R. Pobožnému z 22. januára 1965, ARKBÚ Rožňava, Tt: Privata parochorum, 70/965, 25. I. 1965, M. Litvin o breviáre a o čítaní zakázaných kníh, r.

22 Tamže, r.

23 Tamže, r.

časovo neobmedzený súhlas na čítanie zakázaných diel a udelil mu ho iba na nasledujúce tri roky – aj to s dôrazným upozornením, aby si nabudúce obnovil takúto žiadosť bez oneskorenia a načas –, zodvihol voči nemu varovný prst: „*Píšte ináč vždy bez uštipačnosti, seriózne a varujte sa výrazov, ktoré urážajú a škodia viac Vám, ako Vaším predstaveným. Kánony treba dodržať, kým sa neprevedie revízia terajších platných cirkevných zákonov ohľadom indexu.*“²⁴ Už z Červenej Skaly poslal Litvin Pobožnému ako predsedovi Liturgickej komisie na Slovensku ďalší kritický list a sťažoval sa v ňom na veľké množstvo chýb v novom svätovojtešskom vydaní misálu. Po vymenovaní rôznych koncepčných, redakčných a technických nedostatkov si akoby zrazu spomenul na biskupove napomenutia spred niekoľkých rokov a pokúsil sa ospravedlniť množstvo svojich výhrad takto: „*Otče, neberte to za urážku, že niekedy sekám, ale Vy viete dobre, že to je môj štýl a že to myslím úprimne, nie zlomyseľne. Čudujem sa vdp. Štefkovi, že také dačo vydal. Je to niečo veľmi nedokonalé! On sa síce na to usmeje, ale s tým sa vec nenapraví. A teraz budem spokojne spať, že som Vám to napísal, lebo som bol strašne nazlostený na celú knihu a celý poriadok. Viem, že máte starostí dosť, ale je to vážna vec, pred ktorou sa nedá oči zatvárať.*“²⁵ Ani biskupova odpoveď svojmu „rebelujúcemu“ podriadenému už nebola taká karhavá, ba ako správne uznala námietky vznesené voči chybám v misáli a snažila sa ich skôr verbálne, než argumentačne ospravedlniť: „*Ďakujem za úprimný list z 30. VII. t. r., písaný o nedostatkoch Ordo Missae vydaného spolkom sv. Vojtecha. Vaše poznámky sú vecné, spravodlivé. Ostáva pravdou: bonum ex integra causa, malum ex quocunque defectu. Chyby sú v tejto edícii. V slovensko-latinskom misále sú odnotované Gloria, Credo, ktoré sú aprobované.*“²⁶

Toto úsilie Mateja Litvina o obnovu a opravdivosť duchovného života veriacich kresťanov aj v nepriaznivých podmienkach totality je do-

24 List R. Pobožného M. Litvinovi z 25. januára 1965, Tamže, v.

25 List M. Litvina R. Pobožnému z 30. júla 1970, ARKBÚ Rožňava, Tt: Cultus divinus, 1169/70, 4. VIII. 1970, Litvin, M.: O chybách v Ordo Missae, r.

26 List R. Pobožného M. Litvinovi zo 4. augusta 1970, ARKBÚ Rožňava, Tt: Cultus divinus, 1169/70, 4. VIII. 1970, Litvin, M.: O chybách v Ordo Missae, v.

slova čítankovým príkladom toho, akým potenciálom disponovali horliví stúpenci obrodného prúdu v cirkvi vďaka tomu, že mali prístup k oficiálne cenzurovaným posolstvám II. vatikánskeho koncilu. Aj za cenu rizika tvrdých sankcií zo strany režimu neváhali spraviť zo seba živý kanál, cez ktorý mohla byť informovaná aj široká verejnosť. Na stretnutí „reakčného“ kléru na moravskom Velehrade tak 13. – 14. mája 1968 vzniklo Dielo koncilovej obnovy (DKO), vystupujúce s požiadavkami konkrétnych krokov, ktoré by mali zrealizovať ústavou deklarovanú, no komunistami v skutočnosti nikdy nerešpektovanú slobodu náboženského života v Československu.²⁷ Priamu účasť M. Litvina na tomto a ďalších podobných zhromaždeniach zaznamenala nielen dobová tlač²⁸, ale aj dokumenty príslušných štátno-straníckych orgánov čerpajúcich námety pre vonkajšiu fasádu svojich sankčných opatrení nepochybne najmä zo správ platených a úslužných udavačov. V rozhodnutí Odboru kultúry Okresného národného výboru v Banskej Bystrici (OK ONV BB) o odňatí štátneho súhlasu na výkon duchovnej činnosti zo dňa 13. augusta 1971, o ktorom ho ako vedúca odboru listom vyrozumela súdružka Mária Oravcová, sa o ňom píše: „*Matej Litvin stratil dôveru, ktorá mu bola daná pri ustanovení za správcu fary v Červenej Skale²⁹ tým, že v r. 1968, keď sa v našej republike zostrila politická situácia a výtobytky pracujúceho ľudu boli ohrozené, prejavil nepriateľský postoj voči nášmu zriadeniu. Veľmi ostro vystupoval proti štátnej politike a štátnej správe vôbec, ako aj voči rím.kat. duchovným, ktorí boli činní v mierovom hnutí katolíckeho duchovenstva. Takto*

27 ZUBKO, Peter: Katolícka cirkev na Slovensku (1918-2000). In: *Cirkev v českej a slovenskej histórii*. Publikovaný výstup z konferencie uskutočnenej občanským združením Spoločnosť pro dialóg cirkve a štátu 6. – 8. května 2004 v Olomouci (Zost. P. Zubko) Olomouc 2004, s. 41.

28 Litvin bol zvolený medzi členov slovenského výboru DKO za rožňavskú diecézu ako náhradník za Pavla Kaľavského, por. *Katolícke noviny*, roč. 83, 1968, 29, s. 3.

29 List Stredoslovenského krajského národného výboru v Banskej Bystrici (S KNV BB) z 24. septembra 1968 adresovaný Rímskokatolíckemu biskupskému úradu v Rožňave vo veci „Štátny súhlas pre M. Litvina, za spr. fary v Červenej Skale“ bol v diecéznych protokolárnych záznamoch zaevidovaný tri dni po vydaní rozhodnutia Odboru kultúry S KNV BB, por. ARKBÚ Rožňava, Tt: Privata parochorum, 27. IX.1968, KNV, Banská Bystrica: Štátny súhlas pre M. Litvina do Červenej Skaly.

vystupoval aj na celoslovenskej konferencii „Diela koncilnej obnovy“ dňa 17. 4. 1968 v Bratislave. Dňa 3. 4. 1968 na biskupskom úrade v Rožňave bol zvolený do funkcie predsedu akčného výboru DKO, kedy hodnotil obdobie budovania socializmu u nás ako obdobie trúchlivého ničenia rodín a odvážania kňazov. Poznamenal, že v tomto období ide o hlbokú obrodu cirkvi a života vôbec. Ďalej povedal, že toto svinské zriadenie už padá, ktoré ubíjalo a tríznilo tých, čo boli verní rímskokatolíckej cirkvi a jej poslaniu. Litvín sa v máji 1968 zúčastnil aj zjazdu DKO na Velehrade, kde bol zvolený za člena ústredného výboru DKO na Slovensku.³⁰ Odhliadnuc od biskupom oficiálne deklarovaného faktu, že M. Litvín nebol preložený z Hrachova do farnosti Červená Skala pre zisk či stratu niečej dôvery, ale pre prozaický vnútroorganizačný problém v rámci diecézy³¹,

30 ARKBÚ Rožňava, Tt: Privata parochorum, 13. VIII. 1971, ONV, Banská Bystrica: Odňatie štátneho súhlasu – rozhodnutie.

31 „Mateja Litvina, správcu fary v Hrachove, okres Rimavská Sobota, mienim preložiť a ustanoviť správcom fary v Červenej Skale, okres Banská Bystrica. V zmysle vl. nar. č. 219/1949 úctivo žiadam pre menovaného udelenie štátneho súhlasu na systemizovanú farskú stanicu, s platnosťou od 1. októbra 1968, keďže Pavol Schlosser svoje miesto neobsadil, ani sa na biskupskom úrade nehlásil.“ List rožňavského biskupa a apoštolského administrátora R. Pobožného Odboru školstva a kultúry KNV (Oddelenie pre veci cirkevné, Banská Bystrica) z 11. septembra 1968. Ešte v deň, keď biskup dostal pozitívnu odpoveď na svoju žiadosť, napísal Litvinovi svoje rozhodnutie. Záverečná pasáž z tohto listu opäť svedčí o tom, že jeho preloženie z Hrachova do Červenej Skaly nebolo podnietené žiadnymi mimoriadnymi cirkevnoprávnymi či občianskoprávnymi okolnosťami: „Keďže Vaše preloženie nastalo zo služobných dôvodov, máte nárok na úhradu skutočných a preukázateľných výloh u OCT v Banskej Bystrici.“ List rožňavského biskupa a apoštolského administrátora R. Pobožného správcovi fary v Hrachove M. Litvinovi z 27. septembra 1968.

Z informácie z osobného rozhovoru s Litvinovou neterou Máriou Károlyiovou, ktorej dôstojný pán Ján Maga na Litvinovom pohrebe povedal, že jej strýko mal byť rožňavským biskupom, však usudzujeme, že Pobožný tiež mohol týmto manévrom jednoducho chrániť svojho potenciálneho nástupcu po zásadnom zvrate politických udalostí v auguste 1968 po vpáde vojsk Sovietskeho zväzu a štátov Varšavskej zmluvy do Československa. Ďalším náznakom, ktorý môže poukazovať na pripravované povznesenie farára Litvina medzi slovenských biskupov, je kratučká zmienka z jeho listu z marca 1969 o tom, že svoju, pravdepodobne plánovanú, cestu do Ríma napokon neabsolvoval; List Mateja Litvina Oľge Žitňanskej, Červená Skala, 12. 3. 1969, OA IV.

tvrdenie naznačované súdružkou Oravcovou, že ešte ani v septembri 1968 (tobôž v auguste 1971) jej odbor stále nemal informácie o Litvinovom pretrvávajúcom nepriateľskom postoji voči „budovaniu socializmu“ v Československu, vyjadrenom takmer polroka predtým, plne zapadá do tragikomického koloritu dobových úradníckych fabulácií.

Prečo nemalo Litvinovo odvolanie sa voči tomuto rozhodnutiu veľké šance na úspech a prečo nadriadený Odbor kultúry S KNV BB len mechanicky potvrdil platnosť výroku prvostupňovej štátno-straníckej inštalácie vo veciach cirkevných³², to zatiaľ nemožno s istotou preukázať. Ak však vezmeme do úvahy okolnosti, za ktorých k odňatiu štátneho súhlasu došlo, zasadenie tejto udalosti do kontextu vtedy vrcholiacich – a len taktickými špekuláciami politických špičiek ÚV KSČ pri rokovaní so zástupcami Vatikánu dočasne zabrzdených – príprav na dlho očakávaný zjazd servilných príslušníkov katolíckeho duchovenstva³³ sa nám javí byť jej najpravdepodobnejším logickým vysvetlením. Ako kedysi tzv. Katolícka akcia, aj Združenie katolíckych duchovných – Pacem in terris (ZKD – PIT), založené na báze akejsi náhrady za nedávno rozpadnuté prorežimné Mierové hnutie katolíckeho duchovenstva ČSSR (MHKD)³⁴, prinieslo zrazu

32 ARKBÚ Rožňava, Tt:Privata parochorum, 13. IX. 1971, KNV, Banská Bystrica: M. Litvin – Odňatie štátneho súhlasu.

33 PEŠEK, Jan – BARNOVSKÝ, Michal: *Pod kuratelou moci*, c. d., s. 235-237.

34 Neskrývaná poplatnosť režimu sa, aj napriek všakovakým odkazom na pápežské a koncilové dokumenty, prejavila v úplnej nahote, keď títo angažovaní rodoľubi vo svojom programovom manifeste deklarovali vlastnú „uvedomelosť“: „*V našom Združení chceme tak pokračovať vo vlasteneckých tradíciách kňazov-rodoľubov z dávnej i blízkej minulosti. Ako oni, aj my sme vyšli z nášho ľudu a s ním sa chceme deliť o jeho starosti, o úspechy, bolesti i jeho radosti. Budeme s ním v práci i v zápasoch o krajší a čím ďalej tým radostnejší život. Pobáda nás k tomu postoj Cirkvi našich čias a podmienky nášho spoločenského zriadenia nám poskytujú vzácnu príležitosť, aby sme pri vernom plnení svojich kňazských povinností rozvíjali naplno aj svoju občiansku angažovanosť. Naši veriaci spoluobčania sa vo svojej mnohostrannej činnosti usilujú o vytvorenie takej spoločnosti pre jej pozitívny vývoj, pre všestranný rozvoj duchovnej i hmotnej kultúry nášho pracujúceho ľudu. Uvedomujú si stále viac, že splnenie týchto cieľov je podmienené celkovým rozvojom socialistickej spoločnosti. Preto boli kladne ocenené hodnotenia nášho predchádzajúceho vývoja a smernice pre ďalší rozvoj socialistickej spoločnosti, prijaté XIV. zjazdom Komu-*

do Litvinovho osudu citeľný zlom. Pod plášťikom angažovanej predvolebnej agitácie sa katolícki súdruhovia rozhodli na ustanovujúcej konferencii ZKD – PIT v Bratislave dňa 31. augusta 1971 verejne ukázať prstom na svojich protivníkov, na ktorých už vtedy dlhšiu dobu dopadal zlovestný tieň dôkladne pripravovaného chladnokrvného revanšu: „*Na poli spoločnej práce chceme si vybrať svoj podiel aj v tomto predvolebnom období, keď náš ľud svojím postojom k politike Národného frontu, ktorého vedúcou silou je Komunistická strana Československa, pri nastávajúcich voľbách dá jasnú a pádnu odpoveď všetkým nežičlivcom a nepriateľom nášho socialistického zriadenia, a aby tak pred celým svetom dokumentoval svoju oddanosť nášmu zriadeniu a podporu budovateľskému programu Národného frontu, ktorý, postavený na pevnom základe spolupatričnosti socialistických republík, zabezpečuje mier a blahobyt národom svetového socialistického spoločenstva. Pri tejto príležitosti si súčasne uvedomujeme, že naša spoločnosť vstupuje do významného obdobia, v ktorom budú hodnotené nielen dosiahnuté výsledky v našom spoločenskom živote, ale aj prejavená dôvera ľuďom, ktorí ich v predchádzajúcich rokoch realizovali, i tým zástupcom ľudu, ktorí nás v nasledujúcich rokoch budú zastupovať vo všetkých stupňoch národných orgánov.*“³⁵ V prípade M. Litvina bola vyhodnotením jemu prejavenej dôvery „jasná a pádna“ a hlavne bleskurýchla³⁶ odpoveď v podobe okamžitého pozbavenia úradu farského

nistickej strany Československa. Naše Združenie, kňazi i veriaci ľud, dostávajú tak možnosti účinne prispievať do fondu našich spoločných záujmov.“ por. Programové vyhlásenie „*Pacem in terris*“ – Združenia katolíckych duchovných SSR, Katolícke noviny, roč. 86, 12. 9. 1971, s. 1.

35 Tamže.

36 Vďaka osobnému svedectvu bývalých Litvinových farníkov z Červenej Skaly, manželov Mačkinovcov, dnes čiastočne poznáme aj to, ako jeho náhly odchod z úradu prebiehal a s akým ohlasom sa medzi veriacimi stretol: „*Dozvedeli sme sa o tom až vtedy, keď vybavoval pohreb nejakej ženy, no po dvoch dňoch, keď sa vrátil s taškou, už mu nedovolili ani vykonať samotný obrad a pochovali ju pán farár z Huty (pravdepodobne ide o Červenej Skale najbližšiu Muránsku Hutu, pozn. I. V.). Celé to však bolo záležitosťou asi dvoch dní. Po pánovi Litvinovi prišiel pán farár Jozef Štefan a v r. 1975 dôstojný pán (Imrich, pozn. I. V.) Göttinger.*“ Rozhovor s Františkom Mačkinom (1934) a Annou Mačkinovou (1940), 16. 08. 2007, Červená Skala – Nová Maša, OA IV.

správca v Červenej Skale, a to ešte v polovici augusta 1971. A tak sa zdá, že podobne ako jeho uväzneniu v r. 1950, aj jeho druhému promptnému odstráneniu z radov oficiálnej cirkevnej hierarchie predchádzali opakované konflikty s režimom a zrejme i s niektorými urazenými „mierovými“ duchovnými, ktorí boli dočasne odstavení od moci a počas mierneho politického odmäku na jar r. 1968 sa dostali na okraj verejného záujmu.

Kňaz Matej Litvin teda musel, po efemérnom duchovnom precitnutí celej spoločnosti a len krátko pred dovŕšením svojho dôchodkového veku, znovu čeliť ťažkej životnej skúške v boji s ateizujúcou mašinériou. Vzmáhajúca sa normalizačná vlna ho zasiahla preň azda najťažším spôsobom a keďže jeho vyhnanstvo z dušpastiersky aktívneho poľa trvalo až do jeho smrti vo februári 1974,³⁷ trestom za jeho nekompromisný vzdor diktatúre bola napokon nemilosrdná „definitíva“.

Väzeň

K obdobiu, keď bol Litvin zbavený aj fyzickej slobody (24. júl 1950 – 10. jún 1953), sa nám doteraz podarilo získať len minimum relevantných pramenných materiálov.

37 V rubrike *Nové hroby* si síce prorežimné Katolícke noviny predsa len spomenuli strohým sedemriadkovým nekrológom na dákeho M. Litvína, rodáka z Vrbova zosnulého v 35-om roku svojho kňazstva (Katolícke noviny z 24. februára 1974, ročník 89, číslo 8, s. 2.), no odpor voči nemu zo strany štátu lojálnych „mierových“ kňazov a hodnostárov typu Z. Beláka pripomína priam snahu o akúsi damnatio memoriae, dokumentovanú napríklad trápny zatajovaním miesta jeho niekdajšieho farského pôsobiska v aktuálnom schematizme slovenských katolíckych biskupstiev. V zozname kňazov rožňavského biskupstva síce ešte meno Matej Litvin figuruje, no už bez správcovskej príslušnosti, por. Schématizmus slovenských katolíckych diecéz. Trnava – Bratislava 1971, s. 194, a v kolónke „duchovný správca“ farnosti Červená Skala je nepriamo (ako excurrento z Pohorelej, čiže z toho istého Dekanátu Hronského) uvedený jeho supľujúci kolega Pavol Filo, por. Tamže, s. 186. Aj napriek nespornému faktu, že Litvin bol červenoskalským farárom väčšiu časť roka 1971, niekto veľmi „usilovný“ sa zrejme krátko pred odovzdaním podkladov do tlače postaral o nadmieru promptnú aktualizáciu údajov. Keďže táto publikácia nebola v závere vybavená súhrnným menným indexom všetkých schematizmom evidovaných kňazov, meno Matej Litvin bolo vlastne okamžite po jeho vyradení zo súpisu aktívnych kňazov odsúdené na uvrhnutie do priepasti zabudnutia.

Z jeho pracovného životopisu sa možno dozvedieť iba to, že po počiatočnom sústreďení v Sládečkovciach, kam štátna bezpečnosť začala od 20. júla 1950 zväzovať nepohodlných kňazov a rehoľníkov,³⁸ bol prevezený do väzenia v bývalom františkánskom kláštore Hájek u Prahy. Komunisti z neho spravili internačný tábor pre duchovných, podobne ako z Litvinej ďalšej väzenskej štácie – bývalého kláštora sestričiek boromejok³⁹ v sliezskom Mnichově u Vrba pod Pradědem (okr. Bruntál).⁴⁰

Hoci sa pobyt v internačných táboroch a väzeniach badateľne podpísal pod jeho zhoršený zdravotný stav⁴¹, bývalý farár zo Štósu sa na to nezvykol nejako výrazne ponosovať. Ba naopak, z jeho spomienok na trojročnú epizódu neslobody sa dozvedáme, že síce bol, spolu s ďalšími spoluväzňami, nútený vykonávať rôzne podradné manuálne práce, ako napr.: „*triediť gombíky podľa veľkosti, farby a pod.*“⁴², no tieto a ďalšie negatíva mu dokázala kompenzovať skutočnosť, že tam „*bola perfektná spoločnosť: samí kňazi, hodnostári, profesori. Opakovali si tam všetky reči, ktoré ovládali, napr. francúzštinu, angličtinu, hebrejčinu, latinčinu a pod.*“⁴³ Okrem toho, existujú aj iné svedectvá o tom, že ani zložitá životná situácia, v ktorej sa začiatkom 50-tych rokov ocitol, Litvina neodradila od sústavného pestovania vlastnej vzdelanosti.⁴⁴

38 MIKLOŠKO, František: *Nebudete ich môcť rozvrátiť. Z osudov katolíckej cirkvi na Slovensku v rokoch 1943-1989*. Bratislava 1991, s. 60.

39 Presnejšie z provinciálneho domu patriaceho do tzv. tešínskej provincie Kongregácie Milosrdných sestier sv. Karola Boromejského), por. ŠRUBAŘ, Daniel: *Kláster sester boromejek ve Frýdlantu nad Ostravicí a rozvoj tohoto řádu na Moravě v 19. století*. Sborník Státního okresního archivu ve Frýdku-Místku, roč. 5, 2004, s. 69.

40 CV, c. d., OA IV.

41 Krátko pred prepustením mu sestra Margita poslala balík s množstvom potravín, keďže poznala bratovo chatrné zdravie a fotografia, ktorú od neho dostala, iba napĺňala jej obavy: „*Drahi Matis na fodografiji nevizeras dobre si shudnuti len si na tvoje pluca pozor davaj...*“ Pohľadnica Margity Károlyiovej Matejovi Litvinovi, Vrbov, 28. 3. 1953, OA IV.

42 Rozhovor s Oľgou Žitňanskou, rod. Masárovou (1929). Bratislava 2002, OA IV.

43 Tamže.

44 Pretože M. Litvin mal vo zvyku podpisovať nové prírastky do svojej knižnice a uvádzať k nim aj rok ich nadobudnutia, existuje vďaka tomu zachovaný pozoruhodný

Konkrétny dôvod jeho prepustenia na slobodu taktiež dosiaľ nepoznáme, no vtedajšia všeobecná politická situácia nasvedčuje predpokladu, že sa jeho ďalší osud na chvíľu opäť stal súčasťou masovejších opatrení režimu voči duchovným. Po marcových úmrtiach najvyšších štátno-ideologických vodcov v ZSSR i ČSR (Stalin, Gottwald) sa totiž naplno prejavili hlavné symptómy každej despotie – absolútna závislosť obsahovo plytkej a formálne falošnej propagandy totalitného režimu od dlhodobopostovaného kultu osobnosti, na ktorej postupnom „zbožštení“ sa tento režim budoval, krátkodobá udržateľnosť systému ignorujúceho základné (ekonomické, spoločenské, kultúrne) pravidlá životaschopnosti akéhokoľvek sociálneho organizmu a zároveň zjavná bezradnosť pozostalých vládnucich štruktúr pri náhlom upadnutí do stavu „bez rozkazov z najvyššieho miesta“. V súlade s tým vypukla na jar 1953 hlboká kríza komunistického režimu nielen v Československu, ale aj v iných sovietskych satelitoch (NDR, Maďarsko). Samotnému vrcholnému politbyru Sovietskeho zväzu trvalo celé tri roky, kým konečne uznalo bezvýchodiskovosť primitívnych stalinských represálií a s Chruščovom na čele ustúpilo od drastických mocenských metód, nie však princípov. Keďže katolícka cirkev v Československu bola už v tom čase materiálne a inštitucionálne zdecimovaná, štátno-stranícky aparát si mohol dovoliť ustúpiť od svojej brutálnej taktiky programovej ateizácie spoločnosti a popri permanentnej policajno-administratívnej kontrole aktivít cirkvi začať odúčať svojich „závislých“ spoluobčanov od „ópie ľudstva“ jemnejšími spôsobmi, ako napríklad odpútavacími akciami (športovými a spoločenskými podujatiami kryjúcimi sa časovo a priestorovo s cirkevnými slávnosťami a obradmi rôzneho druhu) a šírením komunistického „vedeckého svetonázoru“.⁴⁵

doklad o jeho sústavnej intelektuálnej „bedlivosti“. Ide napr. o publikáciu z jeho osobnej pozostalosti OBRUČEV, V. A.: *Po horách a poustích střední Asie*. 1. vydání, Praha: Nakladatelství Vyšehrad, 1951, 247 s., kde sa na titulnej strane nachádza podpis „Litvin“ a vročenie „1952“ alebo separát latinskej štúdie s rovnakým podpisom i vročením St. GALLO: *Structura sermonis montani. Extractum ex periodico Verbum Domini*, vol. 27, 1949, Romae: Pontificium Institutum Biblicum, Piazza Pilotta, 35, p. 257-269.

⁴⁵ VNUK, František: *Katolícka cirkev v 20. storočí na Slovensku a vo svete*. S krátkym prehľadom cirkevných dejín do roku 1900. Bratislava 2006, s. 194-195.

Okrem toho, vzhľadom na blížiacu sa voľbu do orgánov na najvýznamnejších stupňoch štátnej správy (národné výbory, Národné zhromaždenie, Slovenská národná rada) sa stranícki funkcionári snažili využiť schopnosť duchovných ovplyvniť mienku širokej verejnosti v prospech pozitívneho prístupu občanov k voľbám, najmä však v prospech ich „hladkého“ priebehu.⁴⁶

Robotník

Pokiaľ ide o robotnícke profesie, ktoré počas svojho života Litvin vykonával, stav primárnych zdrojov vyzerá o čosi priaznivejšie ako v prípade dokumentácie o jeho pobyte „za mrežami“. Vďaka za to možno najmä faktu, že po návrate na slobodu sa zoznámil s jednou z osudových osôb jeho pozemskej púte, pani Oľgou Žitňanskou. Jej osobné spomienky na Mateja Litvina a vzájomná korešpondencia s ním totiž významne napomohli ucelenejšej rekonštrukcii priebehu udalostí v rokoch 1953 až 1974.

Keď vo februári 1953 slečna Oľga Masárová nastúpila do práce vo Veľkej Lomnici, dostala za úlohu založiť v tejto podtatranskej obci laboratórium zamerané na vedecké výskumy problémov súvisiacich s pestovaním zemiakov. Ako čerstvá absolventka štúdia zoológie sa tak nemohla realizovať v rámci vlastnej odbornej špecializácie a hneď na začiatku svojho produktívneho veku bola nútená rekvalifikovať sa. Musela cestovať na rôzne odborné školenia do Čiech a v troch prázdných laboratórnych miestnostiach s holými stenami jej robil spoločnosť iba jej mikroskop. Ešte v tom istom roku na jeseň sa však situácia zmenila. Jedného dňa vošla do svojej kancelárie a uzrela tam akéhosi muža okolo štyridsiatky oblečeného v montérkach. Predstavili jej ho so slovami: „*Toto je pán Litvin a bude tu pracovať ako pomocný robotník.*“⁴⁷

Po tom, čo sa s ním bližšie zoznámila a dozvedela sa, že je to kňaz, navzdory svojmu formálne nadriadenému postaveniu sa slečna Masárová správala voči pomocnému robotníkovi Litvinovi s úctou, ba takto sa zaň prihovorela u svojho riaditeľa: „*Prečo má pán Litvin kopať zemiaky, keď*

46 PEŠEK, Jan – BARNOVSKÝ, Michal: *Pod kuratelou moci*, c. d., s. 35.

47 Rozhovor s Oľgou Žitňanskou, c. d., OA IV.

ovláda reči? Ja mám zakladať knižnicu a nikto mi pritom nepomáha. Prídeľte mi ho ako laboranta.“⁴⁸ Riaditeľ Hlaváč s týmto návrhom súhlasil, a tak začali mladá výskumníčka Oľga a kňaz-laborant Matej pracovať spolu. Cestovali na služobné cesty, učili sa ako spraviť chemický rozbor zemiakov, ako ich očkovať proti plesniam či ako jednotlivé druhy navzájom krížiť. Táto činnosť si prirodzene vyžadovala študovať odbornú literatúru nielen v domácom, ale aj v cudzích jazykoch, a zároveň poskytla Litvinovi možnosť odvdčať sa svojej novej spolupracovníčke za jej ľudský prístup. Tá si na svoje prvé lekcie angličtiny spomína takto: „*Keď sme museli na bicykloch jazdiť po roliach a prezerať zemiaky, navrhol mi, že si môžeme krátiť čas tým, že ma bude učiť angličtinu. Mala som takú knižku, z ktorej som si mala každý deň prečítať jeden článok a naštudovať k nemu slovička. On na mňa hovoril stále anglicky, anglicky som mu mala odpovedať na otázky a vďaka tomu som už za jeden rok dokázala tú reč aspoň pasívne zvládnuť a prekladať si rôzne veci, ktoré som potrebovala.*“⁴⁹ O pravdivosti jej slov svedčí aj niekoľko publikácií, ktoré sa z Litvinovej osobnej knižnice zachovali.⁵⁰

Zo spomienok pani Oľgy však vyplýva, že toto štúdium angličtiny pre ňu znamenalo nielen ďalšie zušľachtovanie vlastného intelektu, ale významne zasiahlo aj jej ďalšie medziludské vzťahy s robotníkom Litvinom: „*Bol mi akoby duchovným otcom a aj doteraz to takto pociťujem. Keď*

48 Tamže.

49 Tamže.

50 Ešte z čias, keď prebiehali spomínané hodiny angličtiny, môže pochádzať Litvinova kniha DICKENS, Charles: *The Adventures of Oliver Twist*. Moscow: Foreign Languages Publishing House, 1955, 552 pp. (na titulnej strane podpis a vročenie: Litvin, 1955), v ktorej sú na predsádke ceruzou napísané inštrukcie pre praktické jazykové cvičenia: čítanie, diktát, priamy preklad z diktovaného textu, gramatický rozbor. Nie je pritom vylúčené, že ich bolo aj viac. Už z čias po Masárovej vydaji r. 1955 a jej odchode za manželom do Bratislavy je po anglicky písaný román SWIFT, Jonathan: *Gulliver's Travels*. Berlin: VEB Deutscher Verlag der Wissenschaften, 1955, 414 pp. (na titulnej strane podpis a vročenie: Litvin, 1956) a prekladový anglicko-český slovník OSIČKA, Antonín – POLDAUF, Ivan: *Anglicko-český slovník s výslovností, prízvukem, mluvnici, vazbami a frazeologií*. Praha: Nakladatelství ČSAV, 1956, 520 s. (na titulnej strane podpis a vročenie: Litvin, 1956).

sme sa učili po anglicky, oslovovala som ho: „Matthew“ či „Meťjúčko“ a pod tým menom, príp. ako „krstný“, ostal zapísaný aj u mojich detí.“⁵¹ Hoci sa neskôr ich vzájomný kontakt na čas prerušil, ich častá spoločná komunikácia vzbudzovala záujem okolia a živila rôzne fámy o ďalšej možnej rovine ich vzťahu. Samotná Litvinova priateľka však o svojom i o jeho postoji k tejto veci vraví: „Brala som ho ako kňaza, duchovného otca i brata zároveň. Raz som sa ho aj len tak opýtala: „Pán Litvin, boli ste vy niekedy zamilovaný?“ On mi nato odvetil: „Pravdaže, však som normálny človek aj normálny muž, no nie?“ A neskôr k tomu dodal: „To sa stane každému, ale to musí každý cez to prejsť. Nie je to však nič zlého, ani nesprávneho. Ved’ práve o to ide, aby to vedel človek prijať, že taká je skutočnosť. Ale zároveň nech ide ďalej a nech si nemyslí, že keď som zamilovaný, musím to dotiahnuť dokonca a všetko nechať tak, a že už nemôžem byť kňazom. Keď pozná takú skúsenosť, vie sa k nej potom aj postaviť a vymedziť si svoje hranice.“ A to vedel, vo všetkých smeroch. Skrátka si len myslel, že je smiešne, ak si niekto myslí, že kňaz sa nesmie zamilovať. Proste sa snažil brať život taký, aký je, a žiť ho podľa Božej vôle.“⁵²

Ol'gin sobáš s jej nápadníkom Bohumilom Žitňanským a následný odchod mladej pani Žitňanskej za manželom do Bratislavy v r. 1955 označil aj ďalšie pôsobenie robotníka Litvina vo Veľkej Lomnici. Riaditeľ Hlaváč sa totiž pravdepodobne dozvedel o jeho problematickej minulosti a konfliktoch s režimom, a keďže sa už nemal zaň kto prihovoriť, ku koncu októbra nasledujúceho roka mu dal výpoveď zo zamestnania.⁵³ V tej chvíli mu opäť, a nie naposledy, podala pomocnú ruku jeho blízka priateľka Ol'ga: „Hľadala som mu teda miesto a aj našla – v Slovenskej akadémii vied. Zariadil to dr. Otruba z prírodovedeckej fakulty. Ako zoologický laborant pôsobil u mojej konškoláčky, profesorky Feriancovej. Chytali netopiere a pod. Pritom však býval u nás. Tak to bolo až do r. 1958, kedy mu povolili, že môže byť ako duchovný v Podolínci u sestričiek v kláštore.“⁵⁴

51 Rozhovor s Ol'gou Žitňanskou, c. d., OA IV.

52 Tamže.

53 CV, c. d., OA IV.

54 Rozhovor s Ol'gou Žitňanskou, c. d., OA IV.

Do Bratislavy sa Litvin ako robotník vrátil ešte raz, a to na jeseň r. 1971. Po odňatí štátneho súhlasu na správu fary v Červenej Skale napísal manželom Žitňanským pohľadnicu, v ktorej vykreslil svoju aktuálnu situáciu takto: „*Milé deti, ďakujem za list. Som celkom spokojný, lebo nie som sám. Aj u Ireny som bol a podal si žiadosť. Teda uvidíme, čo sa dá robiť. Viem, že všetko bude dobré, preto sa nebojím. Hľadám fotopapiere, preto som v Poprade. Teším sa, že sa máte dobre. Každá ťažkosť prejde!...*“⁵⁵ Na týchto slovách je pozoruhodná nielen osobná statočnosť ich pisateľa, vystaveného v tej dobe ďalšej tvrdej rane zo strany komunistickej totality, ale aj zmienka o príčine jeho pokojného prijatia daného stavu. Vetu „*Som celkom spokojný, lebo nie som sám.*“ si totiž možno vyložiť tak, že Litvinovi pomáhala znášať kritickú situáciu blízkosť jeho rodiny a známych, ale vylúčené nie je ani to, že ide o tichú narážku na jeho ďalších spolubratov v kňazskej službe, ktorí sa ako on odmietli pridať medzi „mierových“ kňazov skompromitovaného ZKD – PIT a ako on za to zaplatili odňatím štátneho súhlasu na výkon duchovnej činnosti. Hoci mu aj teraz pani Žitňanská znova pomohla nájsť si nejakú prácu, s pribúdajúcim vekom a ubúdajúcimi silami bol Litvinov boj o vytrvanie vo svojom duchovnom poslaní a zároveň o holú pozemskú existenciu čoraz ťaživejší: „*Zasa som mu teda našla miesto v Bratislave v Dimitrovke*⁵⁶, *kde robil ako skladník a býval na súkromí rodinného domu, v nejakej manzardke u jednej panej na Bielom Križi. Našla mu to jedna moja priateľka, židovka, ktorá bola lekárkou v Dimitrovke. U nás už vtedy bývať nemohol, pretože sme už mali päť detí a nebolo tam miesta. Práca v sklade však bola preň veľmi ťažká, a preto si aj hľadal primerané zamestnanie.*“⁵⁷ Po vyše roku strávenom v montérkach skladníka sa mu predsa len podarilo nájsť si lepšie miesto. Aj vďaka svojmu mimoriadnemu talentu na cudzie jazyky sa zamestnal vo výskumnom ústave ovčiarskom v Tren-

55 Pohľadnica Mateja Litvina Oľge Žitňanskej a Bohumilovi Žitňanskému, Poprad, 15. 9. 1971, OA IV.

56 Chemické závody Juraja Dimitrova, po r. 1991 štátny podnik Istrochem, dnes Duslo, a. s., odštepny závod Istrochem, por. http://www.duslo.sk/info_historia.php?lm=3&sel=1&item=historia&lang=sk

57 Rozhovor s Oľgou Žitňanskou, c. d., OA IV.

čine, kam sa mohol presťahovať a bývať v blízkosti rodičov jeho priateľky Oľgy.⁵⁸ Iróniou osudu bolo, že keď mal r. 1974 konečne prvýkrát vycestovať do cudziny (konkrétne do Nemecka ako tlmočník), v jedno nedeľňajšie popoludnie si preň počas spánku prišla smrť. No prišla tak, ako si to sám kedysi prial a ako o tom neraz hovoril svojej dlhoročnej priateľke Oľge, ktorá to dosvedčila slovami: „*Spomínam si tiež, že sa zvykol modlievať, aby nikomu nebol na ťarchu. Báł sa totiž, aby nebol taký, ako kedysi jeho otec. Opakoval to viackrát: „Modlite sa za to, aj kňaz sa za to modlí. Na tom nie je nič zlé, lebo je to dôvera k Otcovi.“ Na tom je vidno jeho absolútna dôvera voči Bohu, nie odstup v duchu: „To je Boh a ja si to nemôžem dovoliť!“*“⁵⁹

Intelektuál i človek

Základné údaje týkajúce sa Litvinovho teologického vzdelania ako aj jeho úspešné absolvovanie skúšky z marxizmu-leninizmu sme už spomenuli, považujeme však za potrebné doplniť ich, aspoň v krátkosti, o niekoľko podstatných faktov, ktoré dotvárajú jeho obraz ako človeka oplývajúceho nielen výnimočným intelektuálnym nadaním, ale aj prirodzenou ľudskou múdrosťou.

Súdiac podľa nových prírastkov do jeho knižnice po príchode do Veľkej Lomnice, Matej Litvin sa pri čítaní literatúry vonkoncom neobmedzoval len na oblasť náboženskej, resp. cirkevnej spisby. Ak vezmeme do úvahy už len publikácie s jeho osobným autogramom a vročením z obdobia rokov 1953 až 1958, t. j. počnúc rokom jeho prepustenia z väzenia a končiac rokom jeho návratu do duchovnej služby v podolínskom kláštore, dá sa v tomto rámci vymedziť hneď niekoľko tematických okruhov. Popri histórii⁶⁰ a románo-

58 Tamže.

59 Tamže.

60 Napr. dvojzväzkové dielo s Litvinovým podpisom a vročením 1956 na titulnej strane LEXA, František: *Veřejný život ve starověkém Egyptě I.: Výklad*. Praha: Nakladatelství ČSAV 1955, 244 s., LEXA, František: *Veřejný život ve starověkém Egyptě II.: Doklady*. Praha: Nakladatelství ČSAV 1955, 212 + 92 s.

vej literatúre⁶¹ možno v stručnom výbere z jeho fragmentárne zachovanej knižnej pozostalosti nájsť napríklad aj krátke portréty hudobných skladateľov⁶² a výtvarných umelcov⁶³, či špecializované príručky k rôznym odvetviam prírodných vied⁶⁴. Osobitnú skupinu tvoria prekladové slovníky⁶⁵

61 Okrem už spomínaných dobrodružstiev Olivera Twista od Charlesa Dickensa alebo Gulliverových ciest od Jonathana Swifta možno uviesť dielo SOLOVĚV, Vsevolod Sergějevič: *Kronika čtyř pokolení. Pavel I. Voltairán. Historický román z konce XVIII. a začátku XIX. století o dvou dílech*. Pokračování románu „Sergěj Gorbátov“. Díl II. Kralupy nad Vltavou: Nákladem vlastním. Tiskl Josef Šefl v Berouně, 1929, 280 s. (na titulnej strane podpis a vročenie: Litvin, 1957).

62 Napr. PETZOLDT, Richard: *Ludwig van Beethoven, 1770 – 1827. Sein Leben in Bildern*. Leipzig: VEB Bibliographisches Institut, 1955, 35 S. + 48 S. Bildern. (na titulnej strane podpis a vročenie: Litvin, 1956); PETZOLDT, Richard: *Mikhail Glinka, 1804 – 1857. Sein Leben in Bildern*. Leipzig: VEB Bibliographisches Institut, 1955, 36 S. + 48 S. Bildern. (na titulnej strane podpis a vročenie: Litvin, 1956); STEIN, Fritz: *Max Reger, 1873 – 1916. Sein Leben in Bildern*. Leipzig: VEB Bibliographisches Institut, 1956, 43 S. + 48 S. Bildern. (na titulnej strane podpis a vročenie: Litvin, 1956); PETZOLDT, Richard: *Johann Sebastian Bach, 1685 – 1750. Sein Leben in Bildern*. Leipzig: VEB Bibliographisches Institut, 1955, 35 S. + 48 S. Bildern. (na titulnej strane podpis a vročenie: Litvin, 1956); PETZOLDT, Richard: *Franz Schubert, 1797 – 1828. Sein Leben in Bildern*. Leipzig: VEB Bibliographisches Institut, 1955, 40 S. + 48 S. Bildern. (na titulnej strane podpis a vročenie: Litvin, 1956).

63 Napr. DÖPPE-EHSER, Ruth: *Vincent van Gogh, 1853 – 1890. Sein Leben in Bildern*. Leipzig: VEB Bibliographisches Institut, 1955, 44 S. + 44 S. Bildern. (na titulnej strane podpis a vročenie: Litvin, 1956).

64 Napr. *Schlag nach: Natur*. Leipzig: VEB Bibliographisches Institut, 1956, 771 S. (na titulnej strane podpis a vročenie: Litvin, 1957); *Schlag nach: Gesundheit*. Leipzig: VEB Bibliographisches Institut, 1957, 680 S. (na titulnej strane podpis a vročenie: Litvin, 1957)

65 Napr. VYDRA, Bohumil: *Polsko-český slovník*. 2. opravené a doplnené vydání, Praha: Slovanské nakladatelství, 1951, 735 s. (na titulnej strane podpis a vročenie: Litvin, 1953); *Греческо-русский Словарь по Бензелеру*. Киевъ 1881, 824 s. (na titulnej strane podpis a vročenie: Litvin, 1953); PRAŽÁK, Josef M. – NOVOTNÝ, František – SEDLÁČEK, Josef: *Latinsko-český slovník*. 16. vydání, přepracoval dr. František Novotný, Praha: Česká grafická unie, a. s., 1948, s. 1425 s. (na titulnej strane podpis a vročenie: Litvin, 1954);

a príručky určené na výučbu cudzích jazykov⁶⁶. Toto rozmanité spektrum Litvinových intelektuálnych záujmov svedčí nielen o mimoriadnych vlo-
hách polyglota, ale zároveň o systematickom a vytrvalom postupe auto-
didaktu.

Nepochybne aj tieto svoje danosti a vlastnosti využil, keď sa krát-
ko po svojom odchode z Veľkej Lomnice do Bratislavy zapísal na odbor
knihovníctvo – slovenčina na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského
a po päťročnom štúdiu bol 30. júna 1962 promováný za knihovníka.⁶⁷
Napriek tomu, že sa pokúšal pokračovať aj v ďalšom zvyšovaní svojho
vzdelania a začať doktorát, „zásluhou“ bývalého spolužiaka z čias teolo-
gických štúdií (rožňavského kapitulného vikára Zoltána Beláka) napokon
do rakúskeho Innsbrucku ísť študovať nemohol.⁶⁸ Koniec koncov, o svo-
jich vtedajších problémoch s vlastnou vrchnosťou sám s trpkosťou napí-
sal: „*Sú ťažké povahy medzi nami. To sú hradní páni, ktorí sa s nikým
nestýkajú, od nikoho nič nechcú – ani radu – zdajú sa byť ukrutnými
v úsudkoch, niekedy v skutkoch, hoci majú aj oni hodne zlata v srdci, ale
je hlboko zakopané.*“⁶⁹

66 KIESEWETTER, L.: *Kleines Fremdwörterbuch*. 11. Auflage, Berlin: Verlag für Sprach- und Handelswissenschaft S. Simon, s. d., 364 S. (na titulnej strane podpis a vročenie: Litvin, 1955); KLÍMA, Otakar – SEGERT, Stanislav: *Mluvnice hebrejštiny a aramejštiny*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1956, 308 s. (na titulnej strane podpis a vročenie: Litvin, 1957); SLÍPKA, Jindřich (sprac.): *Francúzština pre deviaty postupný ročník všeobecnovzdelávacích škôl*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1956, 295 s. (na titulnej strane podpis a vročenie: Litvin, 1957).

67 CV, OA IV. Vo svojej kvalifikačnej práci sa spomedzi všetkých slovenských osviete-
nských spoločností venoval práve tej, na ktorej teritóriu ako kňaz sám dlhé roky
pôsobil; por. LITVIN, Matej: *Učená spoločnosť malohontská a pokusy jej členov o
bibliografiu*. Diplomová práca. Bratislava: Filozofická fakulta Univerzity Komen-
ského v Bratislave, 1962, 143 s.

68 V jednom z listov O. Žitňanskej síce doslova uviedol: „*Ten doktorát mi zakázali, ako
som to predvídal. Už to nechám. Aj bez toho vyžijem.*“ (List Mateja Litvina Oľge
Žitňanskej, Červená Skala, 2. 11. 1970), no až zo Žitňanskej osobného svedectva
je zrejmá príčina konca jeho snáh o vyššiu kvalifikáciu (Rozhovor s Oľgou Žitňan-
skou, c. d., OA IV).

69 List Mateja Litvina Oľge Žitňanskej, Hrachovo, 6. 12. 1965, OA IV.

Litvinovi však ani toto ďalšie poleno hodené pod nohy nezlomilo ducha a aj navzdory množstvu povinností v pastoračnej praxi si zakaždým našiel čas na zveladenie svojho intelektu, ako to vyplýva aj z jedného jeho listu: „*Opakujem si teraz francúzštinu spolu s duchovným, ktorý je u sestričiek. Ide to ľahko, ale som už stratil rutinu. Ináč si pokojne študujem, rúbem drevo a posilňujem si takto svaly.*“⁷⁰ Výsledkom tejto symbolickej kombinácie jeho ľudských rozumových schopností a praktických životných skúseností sa stali aj ďalšie myšlienky, ktoré naplno vystihujú Litvinov kritický názor na intelekt, najmä na tragickú povahu asociálneho spôsobu jeho výkladu. V súlade so svojim kňazským stavom pritom použil exemplárnu biblickú paralelu analyzujúcu konečný osud jedného z najvzdelanejších Ježišových apoštolov: „*Niekedy musíme byť trpezliví, vedieť čakať na iných, na ich názor, ktorí si tvoria niekedy ihneď a inokedy to trvá roky, ale my často chceme, aby sa vyfarbil ihneď. [...] Tu rastú individua samostatné, polosamostatné a nesamostatné, ktoré sú často nevedome na ťarchu tým samostatným. Nehovorím, že je to ohromná vlastnosť tých samostatných, ale je to realita, ktorú treba brať do úvahy. Taký samostatný bol aj Judáš. Bolo to silné individuum. Nepotreboval poučenie ani od Pána Ježiša: „Bozkom ma zrádzaš?“ My by sme povedali, že kašľal na to napomenutie, hoci bolo plné lásky. O apoštolov sa veru nestaral, že čo na to povedia. To boli pre neho blbci, lebo nevedeli žiť, ale sa opierali o Ježiša. A tu sa chudák prerátal a skrachoval. Myslel si asi, že sa Ježiš zázračne vyslobodí a ukáže pred celým synedriom a všetkým pánom, že má moc a že jemu ostane 30 strieborných. Sklamal sa, nemohol to už ďalej zniesť duševne, preto sa obesil. Nebol to duchovný kretén, lebo takí sa nevešajú a nič si nerobia zo svedomia. Bolo to silné individuum, ktoré neznieslo krach a nevedelo povedať a uznať, že niečo nedokáže samo a že by potrebovalo radu, pomoc iných.*“⁷¹ Táto pasáž v skratke sumarizuje hlavné body Litvinovho presvedčenia o ľudskom rozumovom poznaní: o jeho zložitej genéze, o jeho odvrátenej stránke ohrozujúcej spoločenské vzťahy človeka, ktorý

70 List Mateja Litvina Olge Žitňanskej, Červená Skala, 12. 3. 1969, OA IV.

71 Tamže.

preceňuje vlastné schopnosti, a zároveň o relatívnej hodnote tohto poznania pre samotné vzdelané indivídium. Súčasne však uvedený citát znamená aj predbežnú bodku za rozpovedaným príbehom kňaza, brata, priateľa a duchovného otca Mateja Litvina, ktorý s vedomím vlastných limitov a nedostatkov zápolil rovnako odhodlane, ako s prekážkami nastraženými na jeho pozemskej púti totalitným komunistickým režimom.

Summary

The paper deals with manifold personality of the Catholic priest Matej Litvin (*1913, †1974). Despite many documents and personal materials relating to him have been lost since his decease, there is still a possibility for tracing out the crucial points of his biography due to some preserved secret records of the former Czechoslovak State Security Service (ŠtB), variety of primary sources coming from Litvin's personal estate (books from his library, his official and personal correspondence, curriculum vitae, photos etc.) and last but not least the authentic memories of his living relatives, friends and parishioners.

Since Litvin as an active spiritual leader of all his parish communities always refused to collaborate with the representatives of the totalitarian government and its servants within the Catholic Church after the Czechoslovak coup d'état of 1948 (it included, above all, his flat refusal of the so called "Catholic action" in 1949 and his equal attitude towards the movement of communist clergy called "the Association of Catholic Clergy – Pacem in terris" in 1971), he had been continuously persecuted by the communist regime for almost the whole of his professional career. He spent nearly three years in prison for clergymen (1950 – 1953) and then he had to work for several times as a common labourer (1953 – 1958; 1971 – 1972), all that time without opportunity to accomplish his primary temporal mission – public pastoral care. Nevertheless, during these troublesome periods of his life he proved himself a shrewd spirit of high erudition (graduated as librarian from Comenius University in Bratislava in 1962) and widely respected moral authority.

Autor:

Mgr. Ivan Varšo
Píniová 18
Bratislava

Posudzovatelia:

PhDr. Ivan Petranský, PhD.
Mgr. Patrik Dubovský
Ústav pamäti národa
Bratislava